

ISTEK Bilge Kagan IB Diploma Programme

Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanının Analizi

Efe Ali Mert

Project Title: Tanzimat ve Islahat Fermanının Analizi

Date : 29/09/2025

Subject: TITC

Contents

1	Tanzimat Fermanı Analizi	1
2	Islahat Fermanı Analizi	3

1 Tanzimat Fermanı Analizi

Herkese malum olduğu üzere, Devlet-i Aliyyemizin kuruluşundan beri, yüce Kur'an'ın hükümlerine ve şer'i kanunlara kemaliyle uyulduğundan, ulu saltanatımızın kuvvet ve kudreti ve bütün halkının refah ve gelişmişliği istenilen dereceye ulaşmışken, yüz elli sene vardır ki, art arda gelen sıkıntılar ve çok çeşitli sebeplere dayalı olarak, ne Şer'i şerife ve ne yararlı kanunlara bağlı kalınmadığı ve uygun hareket edilmediği için, evvelki kuvvet ve gelişmişlik bilakis zayıflık ve fakirliğe dönüşmüştür.

- Tanzimat fermanının bu bölümünde yüce kanuna uyulduğundan halkın refah seviyesi ve gelişmişliği artmışken belirtilmemiş problemlerden ve sorunlardan dolayı Osmanlı'nın iştihamlı günlerinin mazide kaldığı vurgulanmakta ve neden böyle bir tanzimatın yazıldığına dair bir temel hazırlamaktadır.

Halbuki şer'i kanunlar altında idare olunan memleketlerin payidar (sağlam, sürekli) olamayacağı açıktır. Tahta çıktığımız kutlu günden beri, hükümdarlığımızın hayırlı eserleri ile ilgili fikirlerimiz, sadece memleket ve çevresinin imarı ve halkın ve fakirlerin refahının artırılmasında yararlı işlerle sınırlı ve Devlet-i Aliyyemizin memleketlerinin coğrafi mevkiine ve halkın kabiliyet ve yeteneklerine göre lazım olan sebeplere girildiğinde, beş on sene içinde Allah'ın yardımı ile arzu edilen noktaya ulaşılacağı açıktır. Allah'ın yardım ve inayetine güvenerek ve Cenab-ı Peygamberin ruhaniyetinin yardımını aracı kılıp ve ona bağlanarak, bundan böyle Devlet-i Aliyye ve Osmanlı ülkesinin iyi idaresinde bazı yeni kanunlar konulması gerekli ve önemli görülmüştür.

- Tanzimat fermanının bu bölümünde şeriat ile yönetilmeyen ülkelerin ayakta kalamayacağı iddia edilirken yeni tahtaya çıkan padişahın yenilikleri ile beş on sene içinde hedeflenen noktaya ulaşacağından bahsedilmektedir. Kurandan yardım alınarak Osmanlı Devletinin daha çağdaş kanunlar konulması düşüncesi ortaya konulmuştur.

İşbu gerekli kanunların esas maddeleri, can emniyeti ve ırz ve namus ve malın korunması ve vergi tayini ve askerlerin nasıl çağrılacağı ve askerliğin süresi hükümlerinden ibarettir. Şöyle ki, dünyada candan ve ırz ve namustan daha kıymetli bir şey olmadığından, bir adam onları tehlikede gördükçe, yaratılışında ve fıtratının özelliklerinde hayinliğe eğilimli olmasa bile, can ve namusu nun korunması için elbette bazı yollara teşebbüs edeceği açıktır. Bu hareketin devlet ve memlekete zarar verdiği açık olduğu gibi, bilakis bu hareket sahibinin, can ve namusundan emin olduğunda doğruluk ve sadakatten ayrılmayacağı ve işi ve gücü hemen devlet ve milletine iyi hizmet etmek olacağı dahi açık ve bellidir.

- Tanzimat fermanının bu maddelerinde can emniyeti, ırz, namus, malın korunması vergi tayini ve askerlerin nasıl çağırılacağından askerliğin süresinden ki hükümleri barındırdığı söylenmektedir. Ayrıca bu maddelerinin hayati önemini vurgulamaktadır.

Mal emniyeti hükmünün eksikliği halinde ise, herkes ne devlet ve ne de milletine ısınmayıp, ne de mülkün imarına bakmayıp endişe ve ıstıraptan kurtulamaz. Bir diğer halde, yani mallarının ve mülklerinin tam bir emniyeti olduğunda, kendi işi ile geçim dairesini genişletmekle uğraşıp, kendisinde günden güne devlet ve millet gayreti ve vatan sevgisi artıp, ona göre güzel hareketle çalışacağı şüpheden azadedir.

- Tanzimat fermanının bu maddesinde mal emniyetinin eksikliğini toplumun ve imparatorluğun yapısına nasıl bir etkisi olduğunu ve önem arz ettiği vurgulamaktadır. Mal emniyetinin artırılması ile vatan sevgisinin doğru oranda artacağını iddia etmektedir.

Ve vergi tayini maddesi de bu aynı şekildedir. Çünkü, bir devlet memleketlerini korumak için elbette asker ve görevliye, vesair gerekli masraflara ihtiyacı vardır. Bu ise parayla yönetileceğine ve para dahi halkının vergisiyle oluşacağına göre, bir güzel yoluna bakılmak önemli hale gelmiştir.

- Tanzimat fermanının bu maddesinde vergi tayinini mal emniyetini ile önemini benzer olduğunu vurgulamakta ve bu paranın yönetimi hakkında bir güvence verilmeye çalışılmış ve bu durumun önemine değinilmiştir.

Gerçi daha öncelerde gelir olarak görülmüş olan tekel sıkıntısından elhamdülillah, Osmanlı memleketleri ahali bundan evvelce kurtulmuş ise de, tahrib edici aletlerden olup, hiçbir zaman yararlı ürünleri görülmeyen "iltizamlar zararlı usulü" bugün yürürlüktedir. Bu ise bir memleketin siyasi sınırlarını ve mali işlerini bir adamın eline ve belki kahredici yıkıcı pençe- sine teslim etmek anlamına geldiğinden, o dahi eğer iyice bir adam değil ise hemen kendi çıkarına bakar, hareket ve tavırlarının çoğu haksızlık ve zulümden ibaret olur. Bundan sonra memleket ahalisinden her ferdin mülklerine ve gücüne göre bir uygun vergi tayin olunarak kimseden fazla bir şey alınmaması ve Devlet-i Aliyyemizin deniz ve karada askeri masrafları ve sairesi dahi olumlu kanunlar ile sınırlanmış ve belirlenmiş olup, ona göre icra olunması gereklidir.

- Tanzimat fermanının bu maddesinde Osmanlı'nın iltizam usulünün, maliyeyi ve siyasi sınırları tek bir kişinin hükmüne bırakmanın zulme yol açtığından bahsedilmiştir ve bundan sonra vatandaşların her bireye uygun bir vergi ataması yapılarak fazla bir şey alınmaması gerektiği vurgulanmıştır.

Asker maddesi dahi, yazıldığı üzere önemli maddelerdendir. Gerçi vatan muhafazası için asker vermek ahalinin görevlerinden ise de, şimdiye kadar cari olduğu gibi, bir memleketin mevcut nüfusuna bakılmayarak, kiminden tahammül derecesinden fazla ve kiminden noksan asker istenilmesi, hem düzensizliği ve hem tarım ve ticaretin faydalı işlerinin bozulmasını doğuran sebeplerden olduğu gibi, askerliğe gelenlerin ömürlerinin sonuna kadar kalmaları dahi, usanma ve nesil yetiştirmenin üremenin kesilmesini gerektirmekte olmasıyla, her memlekette lüzumu takdirinde talep olunacak askerler için bazı güzel usuller ve dört veyahut beş sene müddeti içinde dahi bir değişme yolu oluşturulması ve konulması halin gereğindedir.

- Tanzimat fermanının bu maddesinde askerlik görevinin düzeninden bahsedilirken nüfus göz ardı edilerek asker alımının ekonomiyi kötü etkilediği vurgulanmıştır. Ayrıca ömür boyu askerlik yasasının bu maddeler ile dört ve beş yıllık bir hizmete dönüşeceğinden bahsedilmektedir.

Velhasıl, bu nizami kanunlar hasıl olmadıkça, kuvvet elde edilmesi ve gelişmişlik ve asayiş ve rahatlık mümkün olmayıp, hepsinin esası dahi açıklanmış maddelerden ibarettir. Bundan sonra suçluların davaları şer'i kanunlar gereğince alenen incelenip hüküm verildikçe, hiç kimse hakkında gizli ve açık idam ve zehirleme muamelesi caiz değildir ve hiç kimse tarafından

diğerinin ırz ve namusuna tasallut vuku bulamaz ve herkes mal ve mülkleri- ne tam bir serbestlikle malik ve tasarrufa ehildir, ona kimse müdahale edemez. Firarda birinin açığa çıkmamış suçu ve kabahati olduğunda onun mirasçıları, o suç ve kabahatten uzak olup suçlanamayacaklardır. Onun malı müsadere edilemez, mirasçıları mirastan mahrum edilmez- ler. Yüce saltanatımız halkından olan Müslüman ahali ve diğer milletlere, bu müsaedelere istisnasız mazhar olmak üzere can ve ırz ve namus ve mal maddelerinden şer'i hüküm gereğince bütün Osmanlı memleketleri ahalisine tarafımdan tam bir emniyet verilmiştir. Diğer hususlara dahi oy birliği ile karar vermekle görevli olan Meclis-i Ahkam-ı Adliye (kanun ve nizamname çıkarmak için oluşturulmuş meclis) üyeleri dahi gerektiği kadar artırılarak ve vekiller (bakanlar) ve üst dereceli devlet adamları dahi belli günlerde orada toplanarak ve tamamı fikir ve görüşlerini hiç çekinmeden serbestçe söyleyerek, işbu can ve mal emniyeti ve vergi tayini konularına dair gerekli kanunları yapacaklardır. Askeri düzenlemeler (tanzimat-ı askeriyye; tanzimat kelimesi sadece burada geçmektedir.) konusu dahi Bab-ı Seraskeri (Genel Kurmay Başkanlığı) şurasında görüşülüp, her bir kanun kararlaştırılmış oldukça hatt-ı hümayunumuz ile tasdik ve teşvik olunmak için tarafımıza arz olunsun. İşbu şer'i kanunlar sadece, din ve devlet ve mülk ve milleti ihya için konulacak olduğundan tarafımızdan, hilafına hareket edilmeyeceğine söz verilip, Hırka-i Şerife odasında bütün ulema ve vekiller hazır oldukları halde, yemin dahi olunarak ulema ve vekiller dahi yemin ettirilip, ulema ve vezirlerden kim olursa olsun, şer'i kanunlara muhalif hareket edenlerin kesinleşmiş kabahatlerine göre layık oldukları cezalandırmaya hiç rütbeye ve hatıra ve gönüle bakılmayarak icrası için, ceza kanunnamesi dahi tanzim ettirilsin. Bütün memurların şimdiki halde, yeterli maaş alamayanlar var ise, onlar dahi düzenleneceğinden, şer'en yasak olup mülkün bozulmasının büyük sebeplerden olan rüşvet kötülüğünün bundan sonra ortadan kaldırılmasının dahi bir güçlü kanun ile sağlanmasına bakılsın. Ve bu açık durum eski usulü tamamen değiştirip yenilemek demek olacağından, işbu irade-i şahanemiz Dersaadet (Başkent, İstanbul) ve bütün Osmanlı memleketlerimiz ahalisine duyurulacağı gibi, dost devletlere dahi bu usulün inşaallahu Taala sonsuza kadar var olacağına şahid olmak üzere İstanbul'da bulunan bütün sefirliklere dahi resmen bildirilsin. Hemen Rabbimiz Taala Hazretleri cümlemizi muvaffak buyursun ve bu tesis edilen kanunların aksine hareket edenler, Allahu Taala Hazretlerinin lanetine mazhar olsunlar ve ilelebed felah bulmasınlar, Amin..

- Tanzimat fermanının bu maddelerinde ise temel ilkelerini özetlemiş ve Kanun üstünlüğü, can ve mal güvenliği, mülkiyet hakkı, yargılamanın aleniliği, miras hakkının dokunulmazlığı ve rüşvetin yasaklanması gibi temel hak ve güvenceler getirilmiştir. Tüm bu düzenlemelerin sürekliliği taahhüt edilmiştir.

2 Islahat Fermanı Analizi

Bilinsin ki, benim elimde Allah'ın emaneti olan Osmanlı halkının, her yönüyle, mutluluk oluşturan bütünlükleri padişahlığının hayırlar saçan fikirlerinin en önemlisi olarak, tahta çıktığım günden beri, bu konuda açığa çıkan padişahlığının özel çabasının, hamd olsun, pek çok faydalı ürünleri görülmüştür. Ülke ve milletimizin imarı ve serveti günden güne artmakta ise de, Devlet-i Aliyye'mizin şanına uygun ve medenileşmiş milletler arasında hakkıyla haiz olduğu mühim ve yüce mevkie layık olan halinin tam bir olgunluğa ulaşması için şimdiye kadar kurmaya muvaffak olduğum hayırlı yeni düzenin yeni baştan sağlamaştırılması ve genişletilmesi, padişahlığının adaletle birlikte isteği olduğu halde; bütün halkımızın hamiyetlerinin güzel işleri ve müttefikimiz

olan tanınmış devletlerin himmetleri ve hayırlı yardımları eseri olmak üzere Devletimizin bu defa, Allah'ın yardımı ile, dış politikada yüce hukuku bir kat daha sağlamlaştırmıştır. Bu yönüyle yaşadığımız asır, Devletimiz için bir hayıra yaklaşan zamanın sonrası (mutlu son) olacağından, iç politikada dahi, saltanatımızın güç ve kuvvetinin artması ve vatandaşlarının birbirine kalpten bağlılığı ve de nezdinde koruyuculuğumun ve adaletimin gereği olarak Osmanlı halkının her yönden mutluluklarının elde edilmesi ve ülkemizin gelişmesini gerektirecek sebeplerin ve vasıtaların günden güne ilerlemesi, hükümdarlığımın merhametli muradı gereğidir. Bu muradımın gereği olarak aşağıda zikrolunan hususların icrası için Padişahlığımın adalet ifadesi olan iradesi, şerefle tecelli etmiştir..

- Islahat fermanının giriş bölümü olan bu metin, Padişahın tahta çıkması ile birlikte ülke ve milletin refahı için çalıştığı vurgulanır. Ancak medeni milletler seviyesine ulaşabilmek için mevcut düzenin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini savunur. Bu şekilde Islahat fermanının neden yazıldığına bir temel oluşturur.

Gülhane'de okunan Hatt-ı hümayunum ile ve Tanzimat fermanı gereğince her din ve mezhepte bulunan Osmanlı halkı hakkında istisnasız, can ve mal emniyeti ve namusun korunması için Padişahlığım tarafından vaat ve ihsan olunmuş olan teminat, bu kere dahi kuvvetlendirilmiş ve sağlamlaştırılmıştır. Bunun tam olarak hayata geçirilmesi için etkili tedbirler kabul olunmuş; ve Padişahlığımın yüce koruma kanatları altında Osmanlı ülkemizde bulunan Hıristiyan vesair gayri müslim halkın cemaatlerine büyük ecdadım taraflarından tanınmış ve sonraki senelerde de yine bağışlanmış olan bütün imtiyazlar ve ruhani muafiyetler bu kerre tekrar sağlamlaştırılmış ve sürekli kılınmıştır. Fakat Hıristiyan ve diğer gayri müslim halkın her bir cemaatinin, belirli bir süre içinde imtiyazlarının ve var olan muafiyetlerinin görülmesine ve kontrol edilmesine ivedilikle başlanması ile, o konuda zamanın ve gerek kazanılmış bilgiler ve medeniyet eserlerinin icap ettirdiği ıslahatı iradem ve uygun buluşumla, Hükümetimizin nezareti altında özel olarak patrikhanelerde oluşturulacak meclisler marifetiyle müzakere ile Hükümetimize arz ve ifade etmeye mecbur olarak, Fatih Sultan Mehmet Han hazretleri ve gerek daha sonraki büyükler tarafından patrikler ile Hıristiyan piskoposlarına verilmiş olan ruhsat ve iktidar padişahlığımın cömertçe niyetlerinden dolayı işbu cemaatlere temin olunmuş olan hal ve yeni mevki ile uygun hale getirilip, patriklerin halen geçerli olan tayin usulleri ıslah olunduktan sonra patriklik yüce beratının hükümlerine uygulanarak hayat boyu tayin edilmeleri ve makama getirilmeleri usulünün tamamen ve eksiksiz icrası....

- Islahat fermanının bu bölümünde aslında Tanzimat Fermanında tüm Osmanlı halkına verilen can, mal ve namus güvencesi, Islahat Fermanı ile güçlendirilmiştir. Gayrimüslim cemaatlere tanınan dini imtiyaz ve muafiyetler yeniden onaylanmıştır. Bu cemaatlerin hakları, hükümet denetiminde oluşturulacak meclislerde gözden geçirilecek ve patrik atama usulleri reforma tabi tutulacaktır.

Hükümetimiz ile çeşitli cemaatlerin ruhani reisleri arasında kararlaştırılacak bir yöntemle uygun olarak patrik ve metropolit ve murahhasa ve piskopos ve hahamların tayini sırasında makama atanma usulünün yerine getirilmesi...Her ne suret ve ad ile olursa olsun rahiplere verilmekte olan bahşişler ve gelirler bütünüyle engellenerek onun yerine patriklere ve cemaat önderlerine belirli gelirler tahsis olunması...

- *Islahat fermanının bu bölümünde Patrik ve haham gibi dini liderlerin atanma usulleri düzenlenmiştir. Rüşvet ve bahşişler kaldırılarak, bu kişilere düzenli maaş bağlanacağından bahsedilmiştir.*

Diğer ruhbanların dahi rütbe ve makamlarının önemine ve bundan sonra verilecek karara göre kendilerine hakkaniyete uygun maaşlar tayin olunacaktır. Bununla birlikte Hıristiyan rahiplerinin menkul ve gayri menkul mallarına hiçbir zarar verilmeyerek, Hıristiyan vesair gayrimüslim halkın cemaatlerinin milletçe olan maslahatlarının idaresi her bir cemaatin ruhban ve halkı arasında seçilmiş üyelerden oluşmuş bir meclisin güzel korumasına havale kılınması...

- *Islahat fermanının bu kısmında düşük ve orta seviyedeki ruhban sınıfına da makamlarına uygun adil maaşlar bağlanacağından bahsedilirken Gayrimüslim cemaatlerin iç işleri, ruhban ve halktan seçilen meclisler tarafından yönetilceği vurgulanmıştır.*

Ahalisi bütünüyle bir mezhepte bulunan şehir ve kasaba ve köylerde ayin yapılmasına mahsus olan binaların ve gerek mektep ve hastahane ve mezarlık gibi diğer yerlerin asli özellikleri üzere tamir ve onarımlarına hiçbir şekilde engeller konulmayıp böyle yerlerin yeniden inşası gerektiğe patrik veya milletin reislerinin tasvibi halinde bunların plan ve projeleri bir kere hükümetimize arz olunmak gerekeceğinden, ya arz olunan suretler kabul ile onunla ilgili olacak padişahlığının iradesi gereği icra veya belirli bir zaman zarfında o konuda olan itirazlar beyan olunması...

- *slahat Fermanı'nın bu bölümünde, gayrimüslimlere ait kilise, okul ve hastane gibi binaların tamir ve yeniden inşasına izin verilmiştir. Yeni inşaatlar için patrik onaylı projelerin hükümete sunulması ve onay sürecinden geçmesi şartı getirilmiştir.*

Bir mezhebin cemaati başkalarıyla karışık olmayarak bir mahalde bulunur ise, o yerde ayin ile ilgili işleri açık ve gizli olarak icrada hiçbir kayıtla bağlı olmaması... Ahalisi çeşitli dinlerde bulunan cemaatlerden oluşan şehir ve kasaba ve köylerde ise her bir cemaatin kendi kendine oturduğu ayrı mahalde yukarıda genişçe açıklanan usule uyarak kendi kilise, hastahane, mektep ve mezarlıklarını tamir ve onarımlarına muktedir olabilmesi...

- *Islahat fermanının bu kısmında tek mezhepli yerleşimlerde ibadet tamamen serbestliğinden bahsedilirken karma nüfuslu yerlerde ise her cemaat, kendi mahallesinde kilise ve okul gibi binalarını tamir edebileceğinden bahsetmektedir.*

Yeniden inşa olunması gereken binalara gelince, bunlar için gerekli ruhsatı patrikler veyahut cemaat metropolitleri Hükümetimizden dilekçeyle isteyip Devletimizce bundan hiçbir şekilde idari engeller olmadığı durumlarda yüce ruhsatımın uygun görülmesi ve bu gibi işlerde hükümet tarafından yapılacak işlemlerin bütünüyle samimi olması ve bir mezhebe tabi olanların sayısı ne kadar olursa olsun, o mezhebin tam bir serbestlik ile icra olunmasını temin için gerekli ve sağlam tedbirlerin alınması...

- *Islahat fermanının bu bölümünde yeni bina inşası için patriklik izni ve devlet onayının gerekliliğinden bahsederken tüm mezheplere tam dini serbestlik sağlanacağı vurgulanmıştır.*

Mezhep, lisan veyahut cinsiyet bakımından halkımın sınıflarından bir sınıfın diğer sınıftan aşağı tutulmasını çağrıştıran bütün resmi yazışma tabir ve kavramlarının sonsuza kadar ortadan kaldırılıp silinmesi... Halkın alt tabakaları arasında veyahut memurlarca dahi ayıp sayılacak,

utanılacak veya namusa dokunacak her türlü tarif ve tazvifin kullanılmasının kanunen yasaklanması... Ülkemde bulunan her din ve mezhebin ayinlerini serbestlikle icradan men olunması ve bundan dolayı sıkıntı ve eziyet çekmemesi ve din ve mezhep değiştirmek için kimsenin zorlanmaması...

- **Islahat fermanının bu kısmında resmi ayrımcılık yasaklanmış, din ve vicdan özgürlüğü güvence altına alınmıştır.**

Yüce saltanatımızın memur ve görevlilerinin seçim ve atanması padişahlığının iradesi ve uygun görmesine bağlı olarak, halkımın tamamı hangi milletten olursa olsun devletin hizmet ve memuriyetine kabul olunacaklarından, bunların ehliyet ve kabiliyetlerine göre genel düzenlemelere bağlı olarak memuriyetlerde istihdam olunmaları...

- **Islahat fermanının bu kısmında memuriyette liyakat ve eşitlik esas alınacağı öne koyulmuştur.**

Yüce saltanatım halkından bulunanların, hükümdarlığımın mekteplerinin konulmuş yönetmeliklerinde gerek yaşça ve gerek imtihanca kayıtlı bulunan şartları yerine getirmeleri halinde tamamının ayırım gözetilmeden Devlet-i Aliyye'min askerî ve idarî mekteplerine kabul olunması...

- **Islahat fermanının bu bölümünde tüm Osmanlı vatandaşı kişilerin yaş ve sınav şartlarını sağlamak kaydıyla, ayırım gözetilmeksizin askeri ve idari okullara kabul edileceğinden bahsedilmiştir.**

Bundan başka her bir cemaat, maarif meslek ve sanayiye dair mektepler açmaya iznlidir. Fakat bu gibi genel mekteplerin eğitim usulleri ve öğretmenlerinin seçiminin, üyeleri padişahlığımca atanacak karışık bir maarif meclisinin nezaret ve teftişi altında olması...

- **Islahat fermanının bu kısmında bütün dini cemaat, kendi eğitim ve meslek okullarını açma hakkına olduğunu vurgularken bu okulların müfredatı ve öğretmen seçimleri, padişahın atadığı karma bir millî eğitim meclisinin denetimine tabi olacağından bahsedilmektedir.**

Müslümanlar ile Hıristiyan vesair gayri müslim halk arasında veyahut Hıristiyanlar vesair gayri müslim çeşitli mezheplere bağlı olanların birbirleri aralarında ticaret veyahut cezaya dair davaların tümünün karışık divanlara (kurullara) havale olunması, davaların dinlenerek kabulü için işbu divanlar tarafından kurulacak meclisler aleni olacağından davalı ile davacı yüz yüze getirilerek bunların getirecekleri şahitlerin anlatacaklarını daima kendi ayin(ibadet) ve mezhepleri üzere yerine getirecekleri birer yemin ile tasdik eylemeleri ve hukuk-ı adiyeye ait olan davalar dahi eyaletler ve sancakların karışık meclislerinde vali ve kadı hazır oldukları halde şer' en veya nizamen bakılıp, işbu mahkemeler ve mecliste olayın muhakemesinin aleni yürütülmesi...

- **Islahat fermanının bu bölümünde, farklı din ve mezhepler arası davalar, karma mahkemelerde düzenleneceği bahsedilmiştir.**

Hıristiyan vesair gayri müslim halktan iki kimse arasında miras hukuku gibi özel davalara, dava sahibi olanlar isterlerse, patrik veya reisler ve meclisler marifetiyle bakılmak üzere havale kılınması...

- *Islahat fermanının bu kısmında Gayrimüslimler arasındaki miras gibi özel hukuk davaları, tarafların talepleri ile kendi patrik ya da meclislerinde görülebileceğinden bahsedilmiştir.*

Ceza ve ticaret kanunlarıyla karışık divanlarda yürütülecek usul ve duruşma nizamlarının mümkün mertebe tamamlanarak, yazılıp düzenlenerek ve ülkemde kullanılan çeşitli dillere tercüme edilerek neşredilmesi ve ilan olunması...

- *Islahat fermanının bu bölümünde ceza ve ticaret kanunları ile mahkeme usulleri yazılı bir hale getirileceğinden bahsedilmiş ve ülkedeki farklı diller ile tercüme edilceğinden bahsedilmektedir.*

Beşerî hukuku ilahî hukuk ile uygun hale getirmek için, kendisinden kötülük beklenen kimselerin veyahut cezalandırılanların hapsedilmeleri ve tutuklanmalarına tahsis edilmiş bütün hapisanelerde ve diğer yerlerde hapis usullerinin mümkün mertebe en az zamanda ıslahına başlanması ve her durumda hapisanelerde bile yüce saltanatımca konulan disiplin yönetmeliklerine uygun muamelelerden başka hiçbir biçimde bedensel cezalandırma, eziyet ve işkenceye benzer muamelelerin tamamının dahi bütünüyle lağv ve iptal edilmesi ve bunun aksine meydana gelecek hareketler çok şiddetli engelleneceğinden ve yasaklanacağından başka, bunun yapılmasını emreden memurlar ile fiili olarak yapan insanların dahi ceza kanunnamesi gereğince cezalandırılması...

- *Islahat fermanının bu kısmında, Hapishaneler ıslah edileceğinden bahsedilirken, işkence ve bedensel ceza tamamen kaldırılacaktır. Ayrıca bu yasalara uymayan memurlar ağır şekilde cezalandırılacağından bahsedilmektedir.*

Başkent, eyaletler, şehirler ve köylerde emniyet işlerinin tanzimi konusu rahat bir halde olan bütün halkımın kendi mal ve canlarının korunmasının gerçekten ve güçlü olarak emniyet verecek surette düzenlenmesi...

- *Islahat fermanının bu bölümünde bütün yerleşim birimlerinde güvenlik biriminin geliştirileceğinden, can ve mal güvenliğinin artırılacağından bahsedilmektedir.*

Vergi eşitliğinin diğer yükümlülüklerin eşitliğini gerektirdiği gibi, hak eşitliğinin dahi görev eşitliğini gerektirdiğinden, Hıristiyan vesair gayri müslim halka dahi Müslümanlar gibi askerlik borçlarının ödenmesi hakkında daha sonra verilen karara uyma mecburiyeti getirilmesi..

- *Islahat fermanının bu bölümünde vergi ve hak eşitliği ilkesi uyarınca, gayrimüslimler de Müslümanlar gibi askerlik hizmetinden zorunlu tutulacağından bahsedilmektedir.*

Müslümanlardan başka diğer halkın askeri sınıflar içinde görevlendirilmeleri hakkında gerekli yönetmelikler yazılıp mümkün olan en az zaman içinde neşir ve ilan edilmesi... Eyaletler ve sancaklar meclislerinde Müslüman, Hıristiyan vesair üyelerin seçilme işlerini doğru bir biçime sokmak ve fikirlerin (oyların) doğru olarak ortaya çıkmasını temin etmek için işbu meclislerin tertip ve teşkilleri hakkındaki yönetmeliklerin ıslahına girilmesi, Devlet-i Aliyye'm fikirlerin (oyların) sonucunu ve verilen hüküm ve kararı doğru olarak bilmek ve buna nezaret edebilmek için, gerekli düzenleme ve etkili vesilelerin elde edilmesinin etraflıca düşünülmesi...

- *Islahat fermanının bu kısmında Gayrimüslimlerin orduya alınma usulleri düzenlenecek ve seçimler daha şeffaf hale getirelecektir.*

Alış veriş ve emlak mülkiyeti ve gelirler maddelerine ilişkin Osmanlı kanunlarına ve Belediye zabıta yönetmeliklerine uymak ve onlara uygun davranmak ve asıl yerli halkın verdikleri vergileri vermek üzere Yüce Saltanatım ile yabancı devletler arasında yapılacak anlaşmalardan sonra yabancılara dahi emlak mülkiyeti müsaadesinin verilmesi... Halkın tamamı üzerine konulacak vergiler sınıf ve mezheplerine bakılmayacak bir surette alındığından, işbu vergilerin ve hele âşarın alınmasında meydana gelen suiistimallerin düzeltilmesi için acil tedbirler düşünülüp müzakere edilerek doğrudan doğruya (aracılar kullanmadan) vergi alma usulünün aşamalı olarak yerine getirilmesi mümkün oldukça, devlet gelirlerinin iltizam usulü yerine bu yeni yöntem kullanılıp toplanması gerçekleştiğinde, devlet memurları ile meclislerdeki üyelerin açık artırmalarda açıktan icra olunacak iltizamlardan birini yerine getirmemeleri veya herhangi bir türlü hisse almalarının çok sert cezalarla yasaklanması...

- *Islahat fermanının bu bölümünde yabancılara, anlaşmalar çerçevesinde mülk edinme hakkı tanınacağından bahsederken vergi adaletinin sağlanacağından bahsedilmiştir. İltizam sistemi ve rüşvet ağır cezalarla yasaklanacağı vurgulanmıştır.*

Mahalli vergilerin dahi mümkün olduğu kadar ürünlere zarar vermeyecek ve iç ticarete engel olmayacak biçimde konulup tayin edilmesi... Bayındırlık işleri için tayin ve tahsis olunacak uygun bir miktara, karadan ve denizden ve yeni oluşturulacak çeşitli yollardan istifade edecek eyaletler ve sancaklarda oluşturulacak özel vergilerin dahi ilave edilmesi... Yüce Saltanatımın her sene için gelirler ve masraflar defterinin (bütçesinin) tanzim ve kılavuzluğu hakkında sonradan özel bir düzen kurulmuş olduğundan bunun hükümlerinin yürütülmesine bütünüyle itina olunması... Her bir memura tahsis kılınmış olan maaşların güzelce ödenmesine başlanması...

- *Islahat fermanının bu bölümünde yerel vergiler tarım ve ticareti engellemeyecek şekilde düzenleneceği bahsedilip memurların maaşlarının düzenli ödeneceği söylenmiştir.*

Her bir cemaatin reisleriyle tarafımdan (Saltanatça) tayin olunacak birer memurları halkımın geneline ait ve ilgili bulunan maddelerin (kanun ve yönetmeliklerin) müzakerelerine Meclis-i Vâlâ'da (1837'de kurulan ve günümüzde Danıştay ve Sayıştay'ın görevlerini yerine getiren bir meclis) bulunmak üzere Mutlak Vekilliğimin Yüce Makamından özel olarak çağrılırlar. İşbu memurlar birer sene için tayin edilip bunlar memuriyetlerine başladıkları anda yemin ettirilmeleri, ve bunların Meclis-i Vâlâ'nın üyeleri olarak gerek olağan ve gerek olağanüstü yapılan toplantılarında rey ve görüşlerini doğrudan açıklamaları ve ifade etmeleri ve bundan dolayı asla rencide olunmamaları... Bozgunculuk ve hırsızlık ve yolsuzluğa dair olan kanunların hükümlerinin, halkımın tamamı hakkında hangi sınıfta ve ne türlü bir memuriyette bulunurlarsa bulunsunlar, meşru usule uygun olarak yerine getirilmesi...

- *Islahat fermanının bu maddelerinde her cemaatten temsilciler, genel yasaların görüşüldüğü Meclis-i Vâlâ'ya katılacak; özgürce fikirlerini belirtebileceği bahsedilmiştir.*

Devletin para politikasının düzeltilmesi ve maliye işlerine itibar verecek başka buna benzer şeyler yapıp ülkemizin maddi zenginlik kaynakları olan konulara gerekli olan sermayelerin tayiniyle ve ülkemizdeki ürünlerin nakli için gereken yolların ve yöntemlerin açılmasıyla ve tarım ve ticaret işlerinin genişletilmesini engelleyen sebeplerin ortadan kaldırılmasıyla gerçek kolaylıkların icra olunması...

- *Islahat fermanının bu bölümünde devletin para politikasında değişikliklere gidilceğinden bahsedilip ali sistem iyileştirilecek; tarım ve ticaretin gelişimi için sermaye sağlanacak ve ulaşım için gereken sermaye kurulacağından bahsedilmiştir.*

Bunun için bilim, eğitim ve Avrupa sermayesinden faydalanılması yollarının etraflıca düşünülmesiyle, parça parça uygulamaya konulması... Maddelerinden ibaret olmakla, siz ki Sadrazamsınız, işbu fermanımı usulüne göre gerek İstanbul'umda gerek ülkemin her bir tarafında ilan ve haber vererek, meşru hususlarının yukarıda açıklandığı gibi uygulanmalarına ve bundan böyle yüce hükümlerinin daima ve ısrarlı olarak yürürlükte tutulması için gerekli yolların ve sağlam yöntemlerin bulunması ve geliştirilmesi konularına bezl-i cell-i himmet eyleyesiz. (gücünüzü kuvvetinizi esirgmeden harcayasınız) Şöyle bilesiz, alamet-i şerifeme itaat kılasız.

- *Bı kısım islahat fermanının son kısmı olmakla beraber bu hedefler için bilim, eğitim ve Avrupa sermayesinden yararlanılacak ve reformlar sırası ile uygulanacağından bahsedilmiştir.*